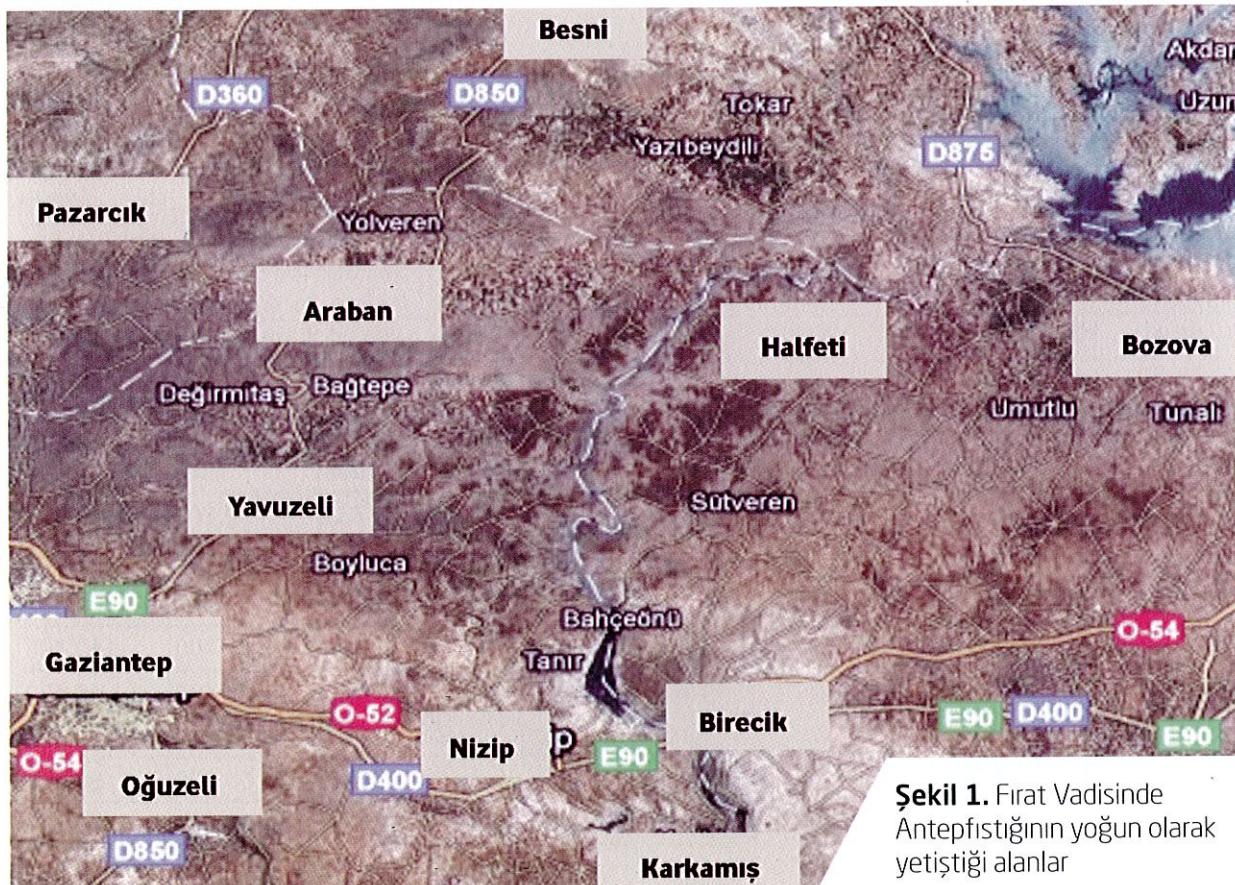

Antepfıstığı Alanlarında **Anıt Ağaçlar**

Selim ARPACI / Zir. Yük. Müh. / Dr İzzet ACAR / Zir. Yük. Müh. / Antepfıstığı Araştırma İstasyonu Müdürlüğü

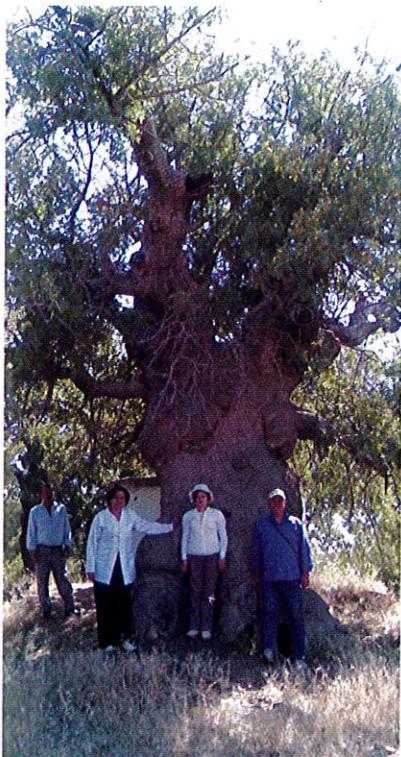

Şekil 1. Fırat Vadisinde Antepfıstığının yoğun olarak yetiştiği alanlar

Antepfıstığı ülkemizde yoğun olarak Fırat vadisinde yetiştirilmektedir. Özellikle Nizip, Birecik, Oğuzeli, Karkamış, Halfeti, Araban, Bozova, Besni ve Pazarcık ilçelerinde yetiştirilmektedir (Şekil 1). Fırat Vadisi dışında Siirt bölgesinde de 40 yıl önce buttum analarının doğada aşılanması ile yaygınlaşmış, son yıllarda da plantasyon şeklinde bahçe kurulması devam etmektedir ve hızla gelişme görülmektedir. Gaziantep ve Şanlıurfa'da son 35-40 yıl içerisinde plantasyonların taban arazilere doğru kaydığını görülmektedir ve bununla birlikte düzenli bahçe artmaka birim alanдан alınan verimin ve kalitenin de yükseldiği görülmektedir.

Güneydoğu Anadolu Bölgesinde daha çok *Pistacia terebinthus* (melengiç), *P. khinjuk* (buttum), *P. vera* (yabani fistık, kuş fistiği) doğal yetişme alanı bulmuştur (Arpacı ve ark. 1997). Gaziantep Arıl-Battal vadisinde buttum ve melengiç karışık bulunurken, Besni ve çevresinde melengiç, daha serin olan Pazarcık ve Siirt bölgelerinde buttum yoğunlukta bulunmaktadır. Ayrıca Bilgen (1973) Güneydoğu Anadolu Bölgesinde türler arası hibritlerin de bulunduğuunu bildirmektedir.

Maden (1954) antepfıstığının genellikle güney illerimizde yetiştigini, coğunlukla Fırat vadisinde, Gaziantep merkez, Arıl Battal, Güreniz, Nizip, Maraş, Besni ve Urfa bölgelerinde ileri seviyede yetiştigini, bu türde yanlışlıkla Şam fistığı denildiğini vurgulamış ve bu yıllarda ülkemiz üretiminin toplam 8-10 bin ton olduğunu vurgulamıştır. Özbek (1978) antepfıstığının ilk defa Güneydoğu Anadolu'da Etiler zamanında kültürü alındığını, M.S. birinci yüzyılda Suriye Valisi Vitellus tarafından Roma'ya

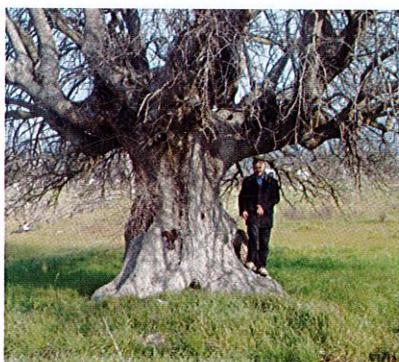

Resim 1. Gaziantep Göksuncük köyünde buttum

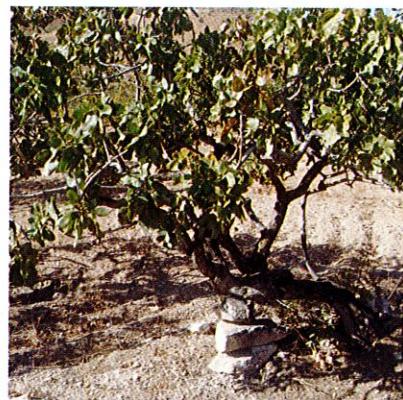
götüründüğünün Plinius tarafından bildirildiğini, buradan Afrika ve diğer Avrupa ülkelerine yayıldığını, ABD'de antepfıstığı kültürünün 19. yüzyılın ikinci yarısında başladığını belirtmektedir. Aynı araştırcı 1940'lı yıllara kadar antepfıstığının Şam fıstığı olarak bilindiğini, Şam'da üretim yapılmamasına rağmen ticaretinin buradan yapılması nedeniyle adının yanlış olarak kullanıldığını, Gaziantep bölgesinde üretim yoğunluğu ve kültürünün eski olması nedeniyle ilk defa kendisinin antepfıstığı adını kullandığını, ondan sonra da derslerde ve kitaplarda bu adın kullanıldığını, böylece antepfıstığı adının tuttuğunu, Şam fıstığı adının unutulduğunu belirtmektedir.

Tekin ve ark. (2001), ülkemizde antepfıstığı üretiminin 56 ilimizde yaygınlaştığını, ancak üretimin %94'ünün Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yapıldığını belirtmişlerdir. Bu gün için de ülkemizde üretim çoğunlukla bu bölgemizde yapılmakta, bölge dışında Ege Bölgesinde, Manisa, Aydın, Balıkesir, Muğla,

Akdeniz Bölgesinde Mersin Senir, Gülnar ilçelerinde Sivas Suşehri ve Giresun Şebinkarahisar ilçelerinde çok küçük mikro klimalarda yetiştirilmesine rağmen toplam üretimin %5'ini geçmemektedir. Araştırma kurulu olarak Antepfıstığı Araştırma İstasyonu Müdürlüğü, özellikle ormanlarında, traktörle işlenip, gübreleme, ilaçlama yapılamayan alanlarda yabani türlerin aşılanmasını, ekonomik olmaması, doğanın bozulması, hem de bazı bölgelerde aşılama yapılmasına rağmen üreticiye önemli bir katkı vermemesi nedeniyle önermemektedir.

Resim 2. İzmir Urla yakınlarında atlantik sakızı

Resim 4. Melengiç üzerine aşılanmış ve taş desteği verilmiş yaşılı antepfıstığı ağaçları

Ülkemizin değişik bölgelerinde Pistacia türlerinin aşırık ağaçlarına rastlamak mümkündür (Resim 1,2). İzmir Urla ve Çeşme'de taç genişliği 15 m'ye varan atlantik sakızı ağaçlarına rastlanılmaktadır. Mersin Mut, Adana Karaisalı, Denizli ve Muğla bölgelerinde taban arazilerde 100 yıllık atlantik sakızlarına rastlanmaktadır.

Resim 3. Gaziantep Bilek Köyünde yaşılı bahçe

Resim 5. Buttum ve melengi üzerine aşılanmış yaşı antepfıstığı bahçesi

Resim 6. Gaziantep, Yavuzeli, Göbek köyünde 650 yaşında Pistacia khinjuk ağacı

Özellikle Gaziantep Merkez Arıl- Battal vadisinde 200 yıllık kültür ağaçlarına ve bahçelerine rastlanmaktadır (Resim 3,4,5). Bu bahçelerden birinin sahibi (Arıl Köyü, Mehmet Diri) ile yapılan görüşmelerde ninesinin (85 yaşında) dedesinin babası tarafından aynı bahçelerden ürün alındığı, bunun da yaklaşık 180-200 yıldan beri aynı bahçelerden ürün alındığı anlaşılmaktadır.

Resim 7. Buttum ağcının çevre ölçümü

Ülkemizin pek çok bölgesinde yaşlı yabani türler ve aşılanmış kültür bahçeleri bulunmasına rağmen, bunlarla ne zamandan beri yaşadığı ya da kültür çeşitlerine çevrildiği kesin olarak bilinmemektedir. Gaziantep Yavuzeli ilçesi Göbek köyünde bulunan buttum (Pistacia khinjuk) ağacının 650 yaşında olduğu belirlenmiştir (Resim 6). Bu ağacın kollarından 3-4 tanesine kültür çeşidi aşılanmış ve halen verim alınabilir durumda olduğu, ağacın

genel olarak sağlıklı olduğu, gövdesinde herhangi bir zararlı ya da hastalık belirtisinin olmadığı görülmüşdür. Sahibinden alınan bilgiye göre bu ağaç 100 yıldan fazla zamandan beri aşılanmış ve meyve vermektedir. Ancak anacının yaşı bilinmemektedir. Göbek köyünden Tokaçı köyüne doğru çıkıştan yaklaşık 400 m uzaklıkta, yoldan yaklaşık 100 m içeride solda olan ağaç üzerinde artımburgusu ile gövdenin enine delinmesi sonucu

çıkartılan parçada yaş halkalarının sayımı ile yaşı tespit edilmiştir. P. khinjuk (erkek) ağacının gövdesi çok kuvvetli ve sert dokulu olduğundan en fazla 10 cm derinlige kadar gırılabilmış, artım burgusunda aşırı isınma ve çatlama olmuştur. Çıkarılan parçada gelişme halkaları sayilarak yarıçap ile orantı yapılmış ve buna göre ağacın yaklaşık yaşı belirlenmiştir. Yapılan ölçümdede ağacın çevresi 4.80 cm bulunmuştur (Resim 7).

Kaynaklar:

- ARPACI, S., H. S. ATLI, H. TEKİN. 1997. Türkiye'de Antepfıstığı Yabani Türlerinin Yayılmış Alanları, In-Situ Projesi, Gelişme raporu. Antepfıstığı Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, Gaziantep.
- BİLGEN, A. M. 1973. Antepfıstığı, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Ankara.
- MADEN, R. Z., 1954. Yeni Özel Meyvecilik, Antepfıstığı, s. 111-120, üçüncü baskı. İstanbul.
- ÖZBEK, S., 1978. Özel Meyvecilik (yapraklı döken meyve türleri), Ç. Ü. Ziraat Fakültesi Yayınları: 128, Ders Kitabı:11, s. 322-366, Adana
- TEKİN, H., S. ARPACI, H.S. ATLI, İ. AÇAR, S. KARADAĞ, Y. YÜKÇEKEN, A. YAMAN, 2001. Antepfıstığı Yetiştiriciliği, Yayın No.13. Antepfıstığı Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, Gaziantep.